

В. В. Концева,
к. е. н., професор, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-4911-7723

Н. В. Бойко,
старший викладач, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-0074-235X

А. Ю. Саченко,
магістрант, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3968-7634

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.19—20.117

АУДИТ ІНВЕСТИЦІЙНИХ АКТИВІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

V. Kontseva,
PhD., Professor, National Transport University, Kyiv, Ukraine
N. Boiko,
Senior Lecturer, National Transport University, Kyiv, Ukraine
A. Sachenko,
master, National Transport University, Kyiv, Ukraine

AUDIT OF INVESTMENT ASSETS OF A COMMERCIAL BANK

У статті розроблено теоретико-методичні основи аудиту інвестиційних активів комерційного банку: мета, завдання, етапи, законодавче та нормативне регулювання. Виявлено чинники, що продукують здійснення комерційними банками інвестиційної діяльності, а саме: необхідність диференціації активів та дотримання економічних нормативів.

Узагальнено існуючі методологічні підходи щодо формування інвестиційних активів комерційного банку та визначено їх склад: інвестиційні цінні папери, інвестиції в дочірні та асоційовані компанії та інвестиційна нерухомість.

За даними Національного банку України проведено аналіз динаміки та структури інвестиційних активів у 2015—2020 рр. та доведено, що аудит інвестиційних активів у частині інвестиційних цінних паперів є актуальним для всіх комерційних банків, у частині інвестиційної нерухомості та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії — лише частини комерційних банків.

The requirement of differentiation is the basis for the formation of assets of commercial banks and the placement of own and borrowed funds. The National Bank of Ukraine produces and controls a number of restrictions on the assets of commercial banks.

The purpose of the article is to develop a theoretical and methodological basis for the audit of investment assets of a commercial bank. The existing methodological approaches to the formation of investment assets of a commercial bank are summarized and their composition is determined. These are investment securities, investments in subsidiaries and associates and investment real estate.

According to the National Bank of Ukraine, an analysis of the dynamics and structure of investment assets in 2015—2020. It is proved that the audit of investment assets in terms of investment securities is relevant for all commercial banks, in terms of investment real estate and investments in associates and subsidiaries — for part of commercial banks.

The objectives of the audit of investment assets of a commercial bank should be considered: control of investment operations from the point of view of fulfillment of strategic tasks of the bank; control of the efficiency of resource allocation, based on the positions of their impact on liquidity, financial stability, profitability of the bank; control of compliance with the requirements of current legislation and the provisions of internal bank documents in terms of investment assets of the bank independent and objective assessment of the adequacy of the internal control system; assessment of risk management measures and corporate governance system; assessment of the reliability of accounting and financial reporting data.

The audit of the bank's investment assets is proposed to be implemented in the following sequence of stages: planning an audit of the bank's investment assets; collection of audit evidence; assessment of

the internal control system of the bank's investment assets; development of recommendations; preparation of a report on the results of the audit of the bank's investment assets and recommendations for improving the procedure; making changes in the system of internal control of the bank's investment assets and monitoring the implementation of recommendations.

Ключові слова: аудит, інвестиційні активи, інвестиційні цінні папери, інвестиції в дочірні та асоційовані компанії, інвестиційна нерухомість, комерційний банк.

Key words: audit, investment assets, investment securities, investments in subsidiaries and associates, investment real estate, commercial bank.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вимога диференціації покладена в основу формування активів комерційних банків та здійснення розміщення власних і залучених коштів. Національний банк України як інституційний регулятор банківського сектору продукує та контролює низку обмежень щодо активів комерційних банків. Так, співвідношення активів банку з кінцевим строком погашення до одного року до до відповідних зобов'язань повинно становити не менше 60 %; норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента не має перевищувати 25 % регулятивного капіталу банку, норматив великих кредитних ризиків не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку; норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами не має перевищувати 25 % загального розміру капіталу 1-го та 2-го рівнів, зменшеного на балансову вартість активів; норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою не має перевищувати 15 % статутного капіталу банку; співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів будь-якої юридичної особи не має перевищувати 60 % статутного капіталу банку [1]. Таким чином, суворого контролю вимагає дотримання положень чинного законодавства під час здійснення інвестиційних операцій та правильність відображення їх у фінансовій звітності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем інвестиційної діяльності комерційних банків приділили свою увагу такі вчені Н.М. Ігнатченко, О.Р. Капраль, Л.Г. Кльоба, Т.В. Майорова С.В. Онікієнко А.А. Пересада, Б.І. Пшик, Т.В. Савченко, В.В. Шльончак та ін. [2—10]. Т.В. Савченко досліджував формування інвестиційної політики банківських установ [8]; С.В. Онікієнко — особливості інвестиційної діяльності банківських установ [6]; Н.М. Ігнатченко, О.Р. Капраль, Н.В. Ткаченко — макроекономічний аспект інвестиційної діяльності банківських установ [2; 4; 9], В.В. Шльончак — методику оцінки ефективності інвестиційної діяльності банківських установ [10]; Л.Г. Кльоба — процесний підхід до управління банківською інвестиційною діяльністю [5]. Проте, попри наявні наукові праці, актуальним залишається питання аудиту інвестиційної політики банківських установ України.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розроблення теоретико-методичних основ аудиту інвестиційних активів комерційного банку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

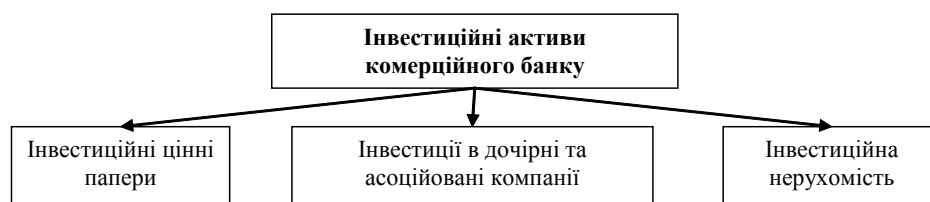
Інвестиціями, відповідно до Закону України "Про інвестиційну діяльність", є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [11]. Банківські інвестиції обмежуються інвестиційними цінними паперами, інвестиції в дочірні та асоційовані компанії та інвестиційну нерухомість (рис. 1).

Інвестиційні цінні папери поділяються на три групи:

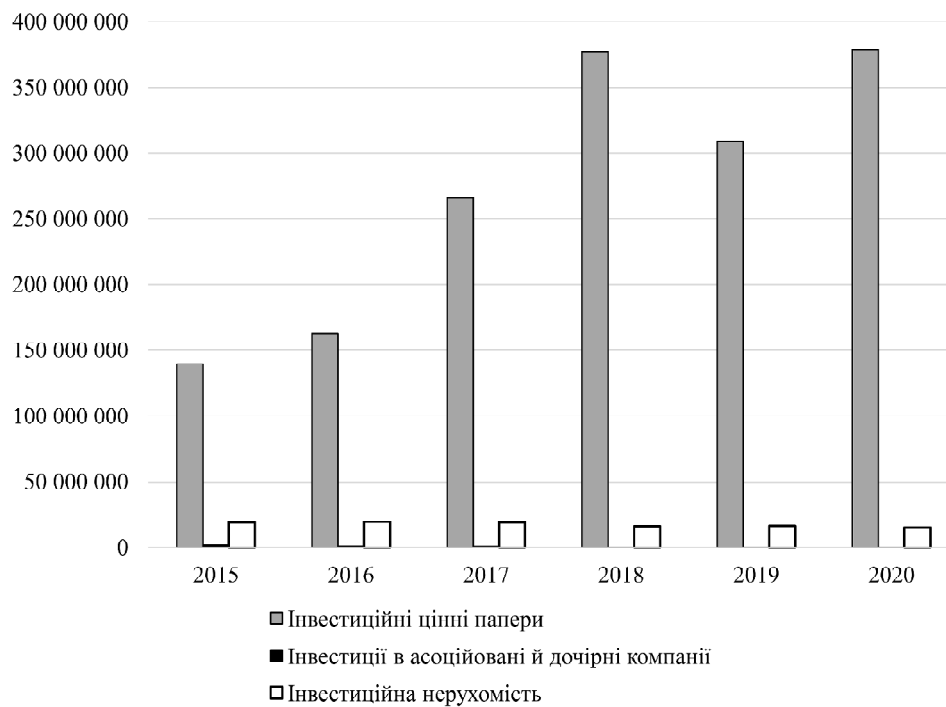
1) інвестиційні цінні папери, що обліковуються за амортизованою собівартістю), якщо виконуються обидві такі умови: а) актив відповідає бізнес-моделі, метою якої є утримання активів задля збирання контрактних грошових потоків; б) контрактні умови фінансового активу передбачають у певні дати надходження грошових потоків, які є лише погашенням основної суми та сплатою відсотків на непогашену основну суму;

2) інвестиційні цінні папери, що обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, якщо: а) актив відповідає бізнес-моделі, метою якої — утримання активів задля збирання контрактних грошових потоків та продажу фінансових активів; б) контрактні умови фінансового активу передбачають у певні дати надходження грошових потоків, які є лише погашенням основної суми та сплатою відсотків на непогашену основну суму;

3) інвестиційні цінні папери обліковуються за справедливою вартістю через прибуток чи збиток, якщо тільки вони не оцінюються за амортизованою собівартістю або за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у іншому сукупному доході.

Рис. 1. Склад інвестиційних активів комерційного банку

Рис. 2. Динаміка інвестиційних активів комерційних банків України у 2015—2020 рр., станом на початок року, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Національного банку України [13].

Сучасний стан інвестиційної діяльності комерційних банків України свідчить про суттєві коливання інвестиційної активності за останні п'ять років (рис. 2). По-перше, загальний обсяг інвестицій у цінні папери, які переважали у інвестиційних активах, збільшувався у 2015—2017 рр. Протягом 2015—2017 рр. спостерігався стрімкий вектор до зростання вкладень у цінні папери в середньому на один банк (+234 %) [12, с. 93]. Проте у 2018 р. відбулося зменшення на 67 634 687 тис. грн за рахунок змін банківського сектора загалом та його активів, капіталу та зобов'язань. Станом на початок 2020 р. всі без винятку комерційні банки мали у складі активів інвестиційні цінні папери.

Інвестиційна нерухомість — нерухоме майно, яке було придбано або побудовано з метою збільшення інвестованого капіталу, або за рахунок орендної плати та/або майбутнього перепродажу майна. Інвестиційна нерухомість — друга за вагомістю складова інвестиційних активів комерційних банків, що формується як альтернатива отримання доходів. Балансова вартість інвестиційної нерухомості за 2015—2020 р. зменшилася на 17,8%, що стало наслідком сталої тенденції до зменшення: 2016 р. — 256 221 тис. грн, 2017 р. — 2 748 210 тис. грн, 2019 р. — 949 351 тис. грн. Станом на початок 2020 р. інвестиційна нерухомість була присутня у активах 51 з 75 комерційних банків з лідируючими позиціями АТ КБ "ПриватБанк" (3 378 927 тис. грн), АТ "Альфа-банк" (2 104 157 тис. грн), АТ "Банк Кредит Дніпро" (1 497 696 тис. грн), АТ "Мегабанк" (1 077 693 тис. грн), АТ "Укресімбанк" (1 035 586 тис. грн), ПАТ "Промінвестбанк" (1 198 910 тис. грн).

До інвестицій в асоційовані та дочірні компанії належать акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком емітентів, які відповідають визначенням асоційованої або дочірньої компанії банку, за винятком таких

цінних паперів, що придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання. Банк здійснює подальший облік інвестицій у дочірні та асоційовані компанії за однією з таких оцінок: 1) за собівартістю; 2) за справедливою вартістю; 3) за методом участі у капіталі [14]. Частка вкладень в асоційовані та дочірні компанії в сукупних інвестиційних активах становить незначний відсоток (у середньому 1,32 %), однак протягом 2015—2017 рр. абсолютний розмір фінансових інвестицій в асоційовані та дочірні компанії характеризувався сталою тенденцією до спаду — з 2,1 млрд до 0,9 млрд грн [12, с. 88]. Спадання загального обсягу інвестицій в асоційовані та дочірні компанії продовжувалося у 2018—2019 рр., тому загальне за 2015—2020 рр. їх балансова вартість зменшилася у п'ять разів. Станом на початок 2020 р. інвестицій в асоційовані та дочірні компанії були присутні у активах 9 з 75 комерційних банків: АТ КБ "ПриватБанк" (154 605 тис. грн), АТ "ОТП банк" (139 143 тис. грн), АТ "Райффайзен Банк Аваль" (49 155 тис. грн), АБ "Південний" (42 423 тис. грн), АТ "Ощадбанк" (24 800 тис. грн), АТ "Альфа-банк" (7 000 тис. грн), АТ "МІБ" (5 822 тис. грн), АТ "Укрсиббанк" (189 тис. грн), ПАТ "Промінвестбанк" (48 тис. грн).

За даними Національного банку України доведено, що аудит інвестиційних активів у частині інвестиційних цінних паперів є актуальним для всіх комерційних банків, у частині інвестиційної нерухомості та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії — лише частини комерційних банків.

Внутрішній аудит інвестиційних активів реалізовується підрозділом внутрішнього аудиту, що підпорядковується раді банку та звітує перед нею, діє на підставі положення, затвердженого радою банку.

Підрозділ внутрішнього аудиту у частині аудиту інвестиційних активів комерційного банку здійснює такі функції:

1) перевіряє наявність та оцінює ефективність роботи систем управління ризиками, відповідність цих систем видам та обсягам здійснюваних банком інвестиційних операцій банку;

2) здійснює моніторинг дотримання керівниками та працівниками банку вимог законодавства і внутрішніх положень банку щодо інвестиційної діяльності, затверджених радою банку;

3) оцінює інформаційно-технічне забезпечення управління та проведення інвестиційних операцій;

4) перевіряє правильність ведення і достовірність бухгалтерського обліку інвестиційних активів та відображення у фінансової звітності;

5) перевіряє відповідність кваліфікаційним вимогам та виконання професійних обов'язків працівниками банку, в тому числі тих, що проваджують інвестиційну діяльність;

6) виявляє та перевіряє випадки перевищення повноважень посадовими особами банку і виникнення конфлікту інтересів у банку;

7) перевіряє достовірність та вчасність надання інформації органам державної влади та управління про інвестиційні активи, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банку;

8) інші функції, пов'язані із здійсненням нагляду за інвестиційною діяльністю банку.

Цілями аудиту інвестиційних активів комерційного банку слід вважати:

— контроль інвестиційних операцій із точки зору виконання стратегічних завдань банку;

— контроль ефективності розміщення ресурсів, виходячи з позицій їхнього впливу на ліквідність, фінансову стійкість, рентабельність банку;

— контроль дотримання вимог чинного законодавства та положень внутрішньобанківських документів у частині інвестиційних активів банку;

— незалежна й об'єктивна оцінка адекватності системи внутрішнього контролю банку;

— оцінка заходів ризик-менеджменту і системи корпоративного управління;

— оцінка достовірності даних бухгалтерської та фінансової звітності.

Основними завданнями аудиту інвестиційних активів комерційного банку слід вважати:

— з'ясувати відповідність діяльності із розміщення коштів у інвестиційні активи стратегічним намірам банку, політиці управління активами та пасивами;

— перевірити правомірність здійснення інвестиційних операцій, формування та управління інвестиційними активами;

— перевірити дотримання вимог чинного законодавства та внутрішньобанківських положень;

— оцінити ефективність організації роботи і дотримання технології здійснення інвестиційних операцій;

— надати оцінку процедурам внутрішнього контролю за критеріями дотримання принципів незалежності, об'єктивності і неупередженості, професійної компетентності, належної професійної ретельності, професійної етики [15];

— перевірити своєчасність та достовірність відображення інвестиційних операцій, інвестиційних активів у бухгалтерському обліку та звітності;

— перевірити дотримання рекомендованих значень економічних нормативів Н11 та Н12;

— оцінити ефективність розміщення коштів банку в інвестиційні активи.

У процесі проведення аудиту інвестиційних активів банку запропоновано дотримуватися послідовності етапів:

Етап 1. Планування аудиторської перевірки інвестиційних активів банку.

Програма аудиторської перевірки (аудиту) інвестиційних активів банку має містити:

1) назву об'єкта (сфери діяльності) аудиторської перевірки (аудиту);

2) підставу проведення аудиторської перевірки (аудиту);

3) цілі та напрями аудиторської перевірки (аудиту) з урахуванням оцінки ризиків, пов'язаних з об'єктом перевірки;

4) перелік процесів, які будуть підлягати аудиторській перевірці (аудиту), із зазначенням орієнтовного часу (днів), що планується витратити на їх перевірку;

5) період, що підлягає аудиторській перевірці (аудиту);

6) дату початку та закінчення проведення аудиторської перевірки (аудиту);

7) процедури збору, аналізу, оцінки та документування інформації про об'єкт перевірки, мінімальний обсяг вибірки та види аналітичних процедур, які будуть використані під час аудиторської перевірки (аудиту);

8) перелік внутрішніх аудиторів та інших осіб, які братимуть участь в аудиторській перевірці (аудиті);

9) розкриття характеру обмеження(ень) у разі його (їх) наявності, організаційної незалежності та індивідуальної об'єктивності [15].

Етап 2. Збір аудиторських доказів, що передбачає зустрічі з співробітниками перевіряючих підрозділів, аналіз даних фінансової та управлінської звітності, робота з внутрішньобанківськими документами тощо;

Етап 3. Оцінка системи внутрішнього контролю інвестиційних активів банку.

Етап 4. Розробка рекомендацій.

Етап 5. Підготовка звіту про результати аудиторської перевірки інвестиційних активів банку і рекомендації по удосконаленню процедури.

Етап 6. Внесення змін у систему внутрішнього контролю інвестиційних активів банку і контроль на виконання рекомендацій.

ВИСНОВКИ

Отримані результати наукового дослідження засвідчують, що аудит інвестиційних активів у частині інвестиційних цінних паперів є актуальним для всіх комерційних банків, у частині інвестиційної нерухомості та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії — лише частини комерційних банків (АТ КБ "ПриватБанк", АТ "Ощадбанк", АТ "ОТП банк", АТ "Укрсиббанк", АТ "Райффайзен Банк Аваль", АТ "Альфа-банк", АТ "Банк Кредит Дніпро", АТ "Мегабанк", АТ "Укресімбанк", АБ "Південний").

Розроблено теоретико-методичні основи аудиту інвестиційних активів (інвестиційні цінні папери, інвестиції в дочірні та асоційовані компанії, інвести-

ційна нерухомість) комерційного банку: мета, завдання, етапи. Внутрішній аудит інвестиційних активів реалізовується підрозділом внутрішнього аудиту, що підпорядковується раді банку та звітує перед нею, діє на підставі положення, затвердженого радою банку.

Література:

1. Постанова Національного банку України "Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" від 28.08.2001 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#n2>
2. Ігнатченко Н.М. Детермінанти інвестиційної діяльності комерційних банків України в умовах глобалізації: автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 20 с.
3. Інвестиційний банкінг: навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Б.І. Пшика. Київ: ДВНЗ "Ун-т банк. справи", 2017. 431 с.
4. Капраль О.Р. Державна політика стимулювання інвестиційної діяльності банків: автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.03. Нац. ун-т вод. госп-ва та природо-користування. Рівне, 2017. 24 с.
5. Кльоба Л.Г. Процесний підхід до управління банківською інвестиційною діяльністю. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 11. С. 19—23.
6. Онікієнко С.В. Інвестиційна діяльність банків в економічному контексті. Економіка: теорія та практика. 2015. № 2. С. 12—18.
7. Пересада А.А., Майорова Т.В. Управління банківськими інвестиціями: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 388 с.
8. Савченко Т.В. Теоретичні аспекти формування інвестиційної політики банківських установ. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. 2015. Т. 23, Вип. 9 (2). С. 99—105.
9. Ткаченко Н. Формування інвестиційного потенціалу комерційних банків. Глобальне управління та економіка. 2015. № 1. С. 211—215.
10. Шльончак В.В. Ефективність кредитно-інвестиційної діяльності банків в умовах нестабільності банківської системи України: автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.08; Держ. ВНЗ "Ун-т банків. справи". Київ, 2019. 23 с.
11. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
12. Озерчук О.В. Управління інвестиційним портфелем банків в Україні: теоретичні та прикладні аспекти. Наукові праці НДФІ. 2019. Вип. 1. С. 85—100.
13. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>
14. Постанова Національного банку України "Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України" від 21.02.2018 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#n659>
15. Постанова Національного банку України "Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України" від 10.05.2016 № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16#Text>

References:

1. National Bank of Ukraine (2001), "On approval of the Instruction on the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#n2> (Accessed 30 August 2020).
2. Ihnatchenko, N. M. (2017), "Determinants of investment activity of commercial banks of Ukraine in the conditions of globalization", Ph.D. Thesis, World economy and international economic relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
3. Pshyk, B. I. (2017), Investytsiyni bankinh [Investment banking], Universytet bankivskoi spravy, Kyiv, Ukraine.
4. Kapral, O. R. (2017), "State policy to stimulate investment activity of banks", Ph.D. Thesis, Economics and management of the national economy, National University of Water Management and Environmental Sciences, Rivne, Ukraine.
5. Kloba, L. H. (2016), "Process approach to the management of banking investment activities", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 11, pp. 19—23.
6. Onikiienko, S. V. (2015), "Investment activity of banks in the economic context", Ekonomika: teoriia ta praktyka, vol. 2, pp. 12—18.
7. Peresada, A. A. and Maiorova, T. V. (1993), Upravlinnia bankivskymy investytsiiamy [Management of bank investments], KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Savchenko, T. V. (2015), "Theoretical aspects of investment policy formation of banking institutions", Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii : Ekonomika, vol. 9 (2), pp. 99—105.
9. Tkachenko, N. (2015), "Formation of investment potential of commercial banks", Hlobalne upravlinnia ta ekonomika, vol. 1, pp. 211—215.
10. Shlonchak, V. V. (2019), "Efficiency of credit and investment activity of banks in the conditions of instability of the banking system of Ukraine", Ph.D. Thesis, Money, finance and credit, Banking University, Kyiv, Ukraine.
11. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Investments", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (Accessed 30 August 2020).
12. Ozerchuk, O. V. (2019), "Managing an investment portfolio of banks in Ukraine: theoretical and applied aspects", Naukovi pratsi NDFI, vol. 1, pp. 85—100.
13. National Bank of Ukraine (2020), "Supervisory statistics", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (Accessed 30 August 2020).
14. National Bank of Ukraine (2018), "On approval of the Instruction on accounting of operations with financial instruments in banks of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#n659> (Accessed 30 August 2020).
15. National Bank of Ukraine (2016), "On approval of the Regulations on the organization of internal audit in banks of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16#Text> (Accessed 30 August 2020).

Стаття надійшла до редакції 18.10.2020 р.